

## 1<sup>η</sup> Συνάντηση: Μαλακή σαν βούτυρο

Τρίτη, 9/2/2010, ώρα 11 π.μ., Serenity house<sup>1</sup>, Λευκωσία της Κύπρου.

Ηλικία τραύματος 57, ηλικία αιτίας 4 χρονών.

Λέξεις: absorptive, soft, watch.

Πήρα τη θέση μου με την πλάτη στη Βερόνικα. Έβαλα την καρέκλα μου έτσι, ώστε να κοιτάει έξω από το παράθυρο ένα υπέροχο ψηλό δέντρο, νομίζω πως ήταν θηλυκό κυπαρίσσι, και εστίαζα ιδιαίτερα στην κορυφή του.

- Έτοιμη;
- Ναι.
- Αρχίζουμε λοιπόν.
- Αρχίζουμε.
- Ποιες είναι οι λέξεις σου;
- Absorptive, soft, watch.
- Τι σημαίνει για σένα absorptive;
- Τη λέξη δεν την ήξερα και χρειάστηκε να τη δω στο λεξικό. Η ερμηνεία που έδινε το λεξικό μου, ένα παλιό, σχετικά καλό λεξικό του 1964 – το αναφέρω, γιατί έχει συναισθηματική σημασία για μένα. Ήταν το πρώτο καινούριο βιβλίο που αγόρασα ως μαθήτρια – ήταν *απορροφητικός*.
- Τι σημαίνει η λέξη soft;
- Μαλακός, απαλός, εύπλαστος, ήπιος, ήρεμος, απλοϊκός, ευγενικός, φιλοφρονητικός, ερωτικός, συμπονετικός, (λαϊκά) εύκολος, αδύνατος, θηλυπρεπής, ανόητος.
- Τι σημαίνει η λέξη watch;
- Παρατήρα, είπα αυθόρμητα. Το λεξικό όμως έδινε τις ερμηνείες: φρουρώ, αγρυπνώ, παρατηρώ, επιτηρώ, παρακολουθώ, ξαγρυπνώ παρά το πλευρό. και ως ουσιαστικό: ρολόι, φυλακή, φύλαξη, βάρδια.
  
- Μάλιστα. Αρχίζουμε. Τι σημαίνει για σένα (αυτή τη φορά το πρόσεξα και δεν το προσπέρασα) η λέξη absorptive;
- Η λέξη μού φέρνει στο μυαλό το εργαλείο εκείνο του μπάνιου, που το χρησιμοποιούμε για να ξεβουλώνουμε τους βουλωμένους νιπτήρες. Αυτό με παραπέμπει στις βεντούζες που χρησιμοποιούν οι γυναικολόγοι, για να τραβήξουν έξω από την κοιλιά της μάνας το παιδί, όταν είναι μεγάλο το κεφάλι του και δε χωράει να βγει. Κάποτε το παραμορφώνει κιόλας, σκέφτηκα, αλλά δεν το είπα.
- Πώς αυτή η έννοια χρησιμοποιείται εις βάρος σου, για να δημιουργήσει άγχος στη ζωή σου;

---

<sup>1</sup> Το serenity house είναι ένα διώροφο αρχοντικό στη γωνία της οδού Αϊνστάϊν και που χρησιμοποιείται από διάφορους εναλλακτικούς, για γιόγκα, αγιουρβέδα, ύπωση κ.λπ. Ο κάτω όροφος φαίνεται να μην κατοικείται και ο επάνω χρησιμεύει για τους πιο πάνω σκοπούς. Είναι ένα ευρύχωρο παλιό σπίτι, με πολύ θετική ενέργεια, απόλυτη ησυχία και λίγο σκοτεινό, γεγονός πολύ ανακουφιστικό για την πολλή ηλιοφάνεια που έχουμε στην Κύπρο. Μπαίνοντας, σε υποδέχονται στο κεφαλόσκαλο άσπρα αναμμένα κεριά και στο χολ ο ήχος του νερού από ένα μηχανάκι που γυρίζει μια άσπρη μπαλίτσα από αλάβαστρο. Ήταν μια πολύ ευχάριστη υποδοχή, που επιβεβαίωνε το όνομα του σπιτιού και συχνά φεύγοντας, σταματούσα για λίγο να ακούσω τον γαληνευτικό ήχο του νερού και να τον πάρω μαζί μου στη στεγνή πραγματικότητα του έξω κόσμου της καθημερινότητας. Το γραφείο της Βερόνικας ήταν μέσα αριστερά και μου άρεσε που διέσχισα ένα διάδρομο σε σχήμα γάμα, για να πάω κοντά της.

- Μμμ! Ενώ εγώ θέλω να αφοσιωθώ σ' αυτό που κάνω, έρχονται οι άλλοι (τα παιδιά μου, η αδελφή μου, φίλες, φίλοι κ.λπ.) να μου ζητήσουν διάφορα πράγματα, να τους ακούσω, να κάνω κάτι γι' αυτούς, και με αποσπούν από αυτό που κάνω ή που θέλω να κάνω και με απορροφούν στα δικά τους.
- Τι μηνύματα σου δίνει αυτό σε σχέση με το τι πραγματικά θέλεις;
- Θέλω να έχω καλές σχέσεις με τους ανθρώπους, θέλω να τους εξυπηρετώ, να τους προσφέρω ό,τι μπορώ.
- Πώς το να έχεις καλές σχέσεις με τους ανθρώπους σχετίζεται με σένα, όταν ήσουν 57 χρονών;
- Μμμ... δύσκολο. Δε βρίσκω κάτι ή δε θυμάμαι κάτι ιδιαίτερο... Πάντως στα πενήντα εφτά μου ήταν η χρονιά που θα αφυπηρετούσα, αν έμενα στην υπηρεσία, αλλά έφυγα νωρίτερα. (Σαν έκλαμψη) Ναι, έφυγα νωρίτερα, γιατί ήθελα να κάνω, όπως και έκανα τα πράγματα που δεν μπορούσα να κάνω όσο εργαζόμουν, γιατί είχα γράψει μερικά βιβλία, είχα εκδώσει και κάνα δυο, είχα ξεκινήσει ένα πολύ φιλόδοξο μυθιστόρημα, που θα ξεκινούσε από τις αρχές του εικοστού αιώνα και θα τον κάλυπτε σχεδόν ολόκληρο, ως τη δεκαετία του 1980, και θα άγγιζε όλες τις μεγάλες στιγμές της κυπριακής ιστορίας. Έγραφα τα καλοκαίρια, ξεκινούσα μόλις έκλειναν τα σχολεία ή και λίγο πριν, όταν είχε λιγοστέψει η δουλειά, δέκοπτα για το ετήσιο ταξίδι μου στο εξωτερικό και συνέχιζα επανερχόμενη. Όμως κάθε φορά που ξεκινούσε το σχολείο, αναγκαζόμουν να σταματήσω, γιατί το πρώτο τρίμηνο ήταν το πιο δύσκολο, το πιο φορτωμένο, επειδή έπρεπε να μάθω τα παιδιά, να τα αξιολογήσω, να βάλω σε ένα δρόμο τη δουλειά μου και σε ένα ρυθμό δουλειάς τα παιδιά. Εκτός τούτου, είχα ανακαλύψει ότι είχα κάνει ένα ιστορικό λάθος, ξεκινώντας το μυθιστόρημά μου, και νιώθοντας ότι αυτό ήταν ανεπίτρεπτο, όσο κι αν επρόκειτο για μυθιστόρημα και όχι για καθαυτό ιστορία, και αποφάσισα ότι έπρεπε να σταματήσω, να δώσω τις δυνάμεις μου στο σχολείο, αφού υπήρχε θέμα βιοπορισμού, και να επιδιώξω να αφυπηρετήσω όσο πιο πρόωρα ήταν δυνατό, για να μου μείνουν δυνάμεις και χρόνος, ώστε να μπορέσω να γράψω το μυθιστόρημα αυτό και όχι μόνο. Είχα και άλλα βιβλία ολοκληρωμένα που θα μπορούσα να τα ξαναδώ και αν άξιζαν να τα προωθήσω για έκδοση. Είχα ξεκινήματα πολλά, που θα μπορούσα να δω αν άξιζε να τα συνεχίσω και να τα τελειώσω. Είχα αρχίσει να ασχολούμαι με τη φωτογραφία και ήθελα να κάνω εκθέσεις... Και βέβαια... έβγαλα ένα δυο βιβλία και έκανα μερικές εκθέσεις, μετά που αφυπηρετήσα.
- Πώς το absorptive σχετίζεται με σένα, όταν ήσουν τεσσάρων χρονών;
- Τεσσάρων χρονών; Δε νομίζω ότι έχω κάτι να πω για τότε.
- Η ηλικία μπορεί να είναι συν-πλην δύο.
- Συν-πλην δύο...(απορία, κενό) Συν δύο...σημαίνει έξι χρονών. Τότε νομίζω ήτανε που άρχισαν να με χτυπούν. Έχω περιγράψει σε κάποιο βιβλίο μου αυτή την εμπειρία... δυσκολεύομαι... αλλά πρέπει να σου την πω... Δεν ξέρω για ποιο λόγο με χτυπούσαν, εκείνες όμως έλεγαν ότι ήθελαν να με κάνουν καλό παιδί. Η μάνα μου και η γιαγιά μου, μητέρα του πατέρα μου. Με άλλα λόγια, νύφη και πεθερά. Δυο γυναίκες σε συνεχή αντιπαράθεση, φανερή ή υπόγεια, που μάλωναν πολύ συχνά – να φανταστείς, είδα τη μητέρα μου να εκσφενδονίζει ένα χάλκινο δοχείο, μισού μέτρου ύψους, γεμάτο νερό στη γιαγιά μου, ενώ αυτή ήταν στραμμένη με την πλάτη και βιάδιζε ανυποψίαστη να βγει έξω από το σπίτι, όπως επίσης και μια άλλη φορά την άρπαξε από τα μαλλιά και της έμεινε μια χούφτα τρίχες στο χέρι και ένα κενό μπροστά στο μέτωπο της

γιαγιάς μου εφ' όρου ζωής. Αυτές λοιπόν οι δυο γυναίκες συνασπίζονταν μόνο γι' αυτό! Με έπιαναν χέρια πόδια, με ξάπλωναν κάτω στο πάτωμα, συνήθως στο ίδιο σημείο, δεν ξέρω γιατί, μπροστά στην πόρτα μεταξύ σαλονιού και κουζίνας, και άρχιζαν να με χτυπούν με τον πλάστη που ανοίγουμε τα λεπτά φύλλα του μπακλαβά. Η μάνα μου, ως νεότερη και πιο δυνατή, κρατούσε τα πόδια μου από τους αστραγάλους, στραμμένα προς τα επάνω, και η γιαγιά χτυπούσε αργά, ρυθμικά, μετρώντας τα χτυπήματα και με ένα ύφος αδιάφορο και σκληρό. Η μάνα μου ανεξιχνίαστη, φαινόταν να υποφέρει γι' αυτό που έκαμνε. Αλλά γιατί το έκαμνε; Η απορία μου κράτησε μέχρι φέτος.

- Ποιο είναι το συναίσθημα που σχετίζεται με αυτή την εμπειρία;
- Το συναίσθημα;.. Είναι δύσκολο να πω... γιατί στην αρχή μετρούσα τα χτυπήματα, όπως κι εκείνες, αλλά μετά ο πόνος μεταφερόταν στο μυαλό και πια... έχανα κάθε αίσθηση.
- Τι είναι αυτό που γνωρίζεις σήμερα, αλλά δεν το ήξερες τότε, που θα σε βοηθούσε να κάνεις μεγάλη πρόοδο στο πώς θα αντιδρούσες και πώς θα ανταποκρινόσουν σε αυτή την εμπειρία.
- Τι γνωρίζω σήμερα... τι γνωρίζω σήμερα. Για χρόνια και χρόνια είχα αυτή την απορία, γιατί το έκαμναν. Γιατί το έκαμναν; Τι ήταν αυτό που ένωνε τις δυο εχθρές εναντίον μου; Τι ήταν αυτό που τις έκαμνε να ξεχνούν τις διαφορές τους και να ξεχνόνται με μανία πάνω μου; Η γιαγιά μου με ύφος ψυχρό, υπολογισμένο, δε νομίζω να μετάνιωσε ποτέ γι' αυτό που έκαμνε. Η μάνα μου όμως; Φαινόταν να υποφέρει και παρ' όλα αυτά συνέπραττε! Δεν ξέρω, δεν ξέρω... πραγματικά δεν ξέρω. Τόση ήταν η απορία μου πάντως, που φέτος, λίγο πριν έρθω σε σένα, πήρα μέρος στα constellations του Stephen Victor, με βασικό αίτημά μου να μάθω επιτέλους γιατί το έκαμναν, για να μπορέσω να τις συγχωρήσω ολοκληρωτικά – γιατί... τις έχω συγχωρήσει, αλλά ένα κατάλοιπο μένει ακόμα μέσα μου – και να απαλλαγώ κι εγώ οριστικά. Τελικά προέκυψαν άλλα πράγματα, που καμιά σχέση δεν είχαν μ' αυτό. Αλλά τώρα που μιλάμε, θυμάμαι την τελευταία χρονιά του αδελφού μου. Ήταν ήδη άρρωστος και είχα πάει να τον δω στη Θεσσαλονίκη. (Την ίδια εκείνη χρονιά, το καλοκαίρι, πέθανε.) Καθώς μιλούσαμε κάποια φορά, ήρθε η κουβέντα και σ' αυτό το θέμα. Οπότε τον ερώτησα. «Γιατί, βρε Γιώργο, η γιαγιά μου φερόταν εμένα τόσο σκληρά; Άντε εσένα σ' αγαπούσε. Το έλεγε, το δήλωνε, το έδειχνε και δεν κρυβόταν. Το δικαιολογούσε κιόλας, λέγοντας ότι τη συγκινούσες, επειδή δεν έβγαζες άχρηστο ό,τι κι αν μαγείρευε, έλεγε μάλιστα συγκεκριμένα ότι και σκέτο νερό βραστό να έβαζε μπροστά σου θα το έτρωγες σαν να ήταν νόστιμη σούπα. Τη συγκινούσε μέχρι δακρύων το γεγονός ότι είχες γεννηθεί το 1940 και λίγους μήνες μετά ήρθε ο πόλεμος στην Ελλάδα.<sup>2</sup> Ότι δεν είχαν τι να σε ταΐσουν και σε τείζαν κυρίως πατάτες και τις ελάχιστες φορές που κατάφερναν να εξασφαλίσουν λίγο γάλα, δεν είχαν πώς να το ζεστάνουν και το ζέσταιναν στον κόρφο τους μια η μαμά και μια η γιαγιά. Έτσι, έλεγε, έμαθες να τρως τα πάντα και δεν έκαμνες νάζια με το φαγητό. Τη Γιαννούλα την αγαπούσε ή τουλάχιστον τη λυπότανε και τη νοιαζότανε, γιατί ήταν αδύνατη, ευαίσθητη, καχεκτική και δεν παραπονιόταν για τίποτα. Εμένα με έλεγε ζίβρο, λέξη που νόμιζα ότι ήταν τουρκική και ότι σήμαινε νεύρο, γιατί πολλές φορές τα έλεγε

<sup>2</sup> Ο αδελφός μου είχε γεννηθεί στις 10 του Ιούνη του 1940 και στις 28 Οκτωβρίου ο Μουσολίνι κήρυξε τον πόλεμο στην Ελλάδα. Τον Απρίλη του επόμενου χρόνου μπήκε και η Γερμανία στον πόλεμο, γιατί ο Μουσολίνι δεν είχε καταφέρει να νικήσει τους Έλληνες, κι έτσι ακολούθησε τριπλή κατοχή της Ελλάδας από τους Γερμανούς, Ιταλούς και Βούλγαρους, πείνα και θανατικό.

μαζί νεύρο-ζίβρο, αλλά τώρα που έμαθα καλύτερα τουρκικά, δε βρήκα πουθενά τη λέξη ούτε βρήκα κάποιον Τούρκο ή τουρκομαθή που να την ξέρει. Στο λεξικό μου δεν υπάρχει, αλλά σε καλύτερα λεξικά δεν την αναζητήσα. Όπως και να 'χει πάντως, μου μένει η απορία τι είχε με μένα η γιαγιά και δεν έκρυβε το μίσος της, την κακία της, τη μη αποδοχή της. Το γεγονός ότι ήμουν η τελευταία κι εκείνη είχε μεγαλώσει στο μεταξύ και δεν ήταν πρόθυμη να επωμιστεί το μέγαλωμα ενός ακόμη παιδιού δε νομίζω ότι είναι επαρκής λόγος. Άλλωστε είμαι μόλις δυόμιση χρόνια μικρότερη από την αδελφή μου. Και μάλλον θα το καταλάβαινα καλύτερα να ενοχληθεί με τη γέννηση τη δική της, παρά τη δική μου. Τι φταίει λοιπόν;»

«Δεν ξέρεις;» μου είπε ο αδελφός μου.

«Όχι, δεν ξέρω.»

«Αλήθεια δεν ξέρεις;» με ξαναρώτησε.

«Όχι, δεν ξέρω. Τι να ξέρω;»

«Ε, ήσουν μικρή και μπορεί να μη θυμάσαι.»

«Τι να θυμάμαι;»

«Να, η γιαγιά, όταν ερχόταν ο μπαμπάς από τη δουλειά, προσπαθούσε να του βάζει φυτίλια, ότι η μαμά έκανε αυτό και αυτό ή είτε το άλλο και έτσι ο μπαμπάς θύμωνε και σήκωνε χέρι να χτυπήσει τη μαμά. Εσύ τότε αγκάλιαζες τη μαμά και ο μπαμπάς σταματούσε. Η γιαγιά θύμωνε που δεν είχε γίνει το δικό της και γι' αυτό δε σε χώνευε.»

Έμεινα κατάπληκτη. Ήταν δυνατό;

Αυτό βέβαια έδινε μια εξήγηση στα γεγονότα, αλλά και τόσο μίσος, βρε παιδί μου! Για τότε και για πολύ καιρό η εξήγηση, παρά την κατάπληξη που μου προκάλεσε, καταλάγιασε κάπως την απορία μου.

(Συνέρχομαι από τις θύμισες.) Αλλά ποια ήταν η ερώτηση;

- Τι είναι αυτό που γνωρίζεις σήμερα, αλλά δεν το ήξερες τότε, που θα σε βοηθούσε να κάνεις μεγάλη πρόοδο στο πώς θα αντιδρούσες και πώς θα ανταποκρινόσουν σε αυτή την εμπειρία;
- Ε, δε νομίζω ότι γνωρίζω κάτι περισσότερο. (Το ξανασκέφτομαι.) Κοίταξε... πολλές φορές είπα του εαυτού μου, προσπαθώντας να δικαιολογήσω τη γιαγιά, ότι είχε κι εκείνη το δικό της, γιατί είχε τραβήξει πολλά. Είχε έρθει πρόσφυγας από τη Μικρά Ασία, κυνηγημένη σαν όλους, χωρίς τίποτε άλλο, παρά τη θαυματουργή εικόνα του Αγίου Γεωργίου και το ασημένιο τάσι του, από το οποίο πίνοντας νερό θεραπεύονταν οι άρρωστοι, μ' ένα παιδί δέκα χρονών, χήρα στα είκοσι πέντε της... τέλος πάντων και πολλά άλλα, να μην τα λέμε τώρα...
- Τι σημαίνει για σένα soft;
- Μαλακός. Η λέξη μου φέρνει στο νου τα χαρτομάντιλα.
- Πώς το soft σχετίζεται με το τι πραγματικά θέλεις στη ζωή σου;
- Το έχω πει. Θέλω καλές σχέσεις με τους ανθρώπους, μαλακές, ήπιες, με καλή συνεννόηση...
- Ποια είναι η παθολογική σου πεποίθηση;
- Ποια είναι η παθολογική μου πεποίθηση... ότι, αν κάμνω αυτό που θέλουν οι άλλοι, αυτό που ζητούν από μένα οι διάφοροι, θα έχω καλές σχέσεις.
- Πώς το soft σχετίζεται με σένα, όταν ήσουν πενήντα εφτά χρονών;
- Στα πενήντα εφτά;.. δε νομίζω ότι υπάρχει κάτι στα πενήντα εφτά μου, αλλά, αφού οι ηλικίες είναι συν πλην δύο στα πενήντα πέντε μου ή κάπου εκεί, είχε

γίνει ένα περιστατικό στο σχολείο. Ήμουν βοηθός διευθύντρια και συζητούσαμε ποιοι καθηγητές, από όσους είχαν δηλώσει συμμετοχή, θα έπαιρναν μέρος στην εκδρομή στην Ελλάδα. Οι γραπτές εντολές του Υπουργείου ήταν ότι έπρεπε να κάνουμε πολύ προσεχτική επιλογή, ώστε οι συνοδοί καθηγητές να είναι άτομα υπεύθυνα, που θα εκπληρούσαν το ρόλο τους στο ακέραιο. Συζητούσαμε για καθένα ξεχωριστά και αποφασίζαμε ανάλογα. Όταν λοιπόν ήρθε η σειρά για κάποιον καθηγητή, που κάθε άλλο παρά υπεύθυνος ήταν, αργούσε να έρθει στο σχολείο, κάποτε έφευγε χωρίς να το λέει και έμεναν τα παιδιά να τον περιμένουν, δεν έκαμνε τη δουλειά του όπως έπρεπε και πολλές φορές είχε εκθέσει το σχολείο και η διευθύντρια ήταν θυμωμένη μαζί του. Παρ' όλα αυτά, μη θέλοντας να πάρει την ευθύνη επάνω της, ρώτησε τους συναδέλφους, αυτοί είπαν συγκρατημένα τις απόψεις τους, γιατί ήξεραν ότι υπήρχαν διαρροές στο τι συζητιόταν στο γραφείο, οπότε η διευθύντρια ρώτησε εμένα. Ήξερε ότι ήμουν ο άνθρωπος, που θα έλεγα καθαρά την άποψή μου και δε θα μασούσα τα λόγια μου για οποιαδήποτε σκοπιμότητα. Ωστόσο είπα «γιατί ρωτάτε εμένα;» Και το έκανα αυτό, γιατί όπου δεν ήθελε τη γνώμη μου για τους δικούς της λόγους, ή δε μου έδινε καθόλου το λόγο ή προσπερνούσε επιδεικτικά την άποψή μου. Παρ' όλα αυτά, έκανα το αναμενόμενο και είπα ειλικρινά την άποψή μου, με αποτέλεσμα να πατήσει πάνω σ' αυτήν για την τελική απόφαση και να διαρρεύσει έξω ότι ήμουν εγώ εκείνη που είπα να μην πάει ο συγκεκριμένος καθηγητής στην εκδρομή.

- Ποιο ήταν το συναίσθημα ή τα συναισθήματα, που σχετίζονται μ' αυτή την εμπειρία;
- Πολλές φορές λέω να μην πω κάτι και πάλι δεν αντέχω και το λέω. Και τότε βέβαια βγαίνει επιθετικά...
- Μπορείς να διακρίνεις ότι αυτά τα συναισθήματα ήταν τα ίδια όταν ήσουν έξι χρονών;
- Νομίζω ότι στα έξι μου με έδερναν για να κάμνω αυτό που ήθελαν εκείνες. Και τώρα κάμνω αυτό που περιμένουν οι άλλοι από μένα...
- Ποια ήταν τα συναισθήματα;
- Της ήττας. Ήταν δύο και ήταν μεγάλες. Συνασπίζονταν κι εγώ ήμουν μόνη μου στα χέρια τους, ξαπλωμένη κάτω στο πάτωμα. Τι μπορούσα να κάνω;
- Με τη σημερινή σοφία που έχεις, τι θα έλεγες στον εαυτό σου στην ηλικία των έξι χρόνων, που θα άλλαζε πολύ την πορεία των πραγμάτων;
- Τι θα έλεγα στον εαυτό μου... τι θα έλεγα στον εαυτό μου... Τι θα μπορούσα να πω σ' ένα παιδί έξι χρόνων κάτω απ' αυτές τις συνθήκες;..
- Τι θα μπορούσες να πεις;
- Τι θα μπορούσα να πω; Είπα μόνο κάποια στιγμή ότι εγώ ήμουν πιο δυνατή απ' αυτές. Αφού αυτές ήταν πιο μεγάλες, πιο δυνατές και παρ' όλα αυτά έπρεπε να συνασπιστούν και να συμπράξουν, για να με νικήσουν, άρα εγώ ήμουν πιο δυνατή. Κι έτσι αποφάσισα να κάμνω ό,τι μου έλεγαν, αλλά κράτησα για μένα ένα κομμάτι του εαυτού μου. Έτσι όμως ξεκίνησε η διχοτόμηση.
- Τι σημαίνει για σένα watch;
- Παρατήρα! Όπως το είπα την πρώτη φορά, έτσι μου 'ρχεται και τώρα.
- Τι σημαίνει σήμερα στη ζωή σου, που έχει σχέση με αυτή τη λέξη.
- Λέω: παρατήρα! Πρόσεχε, περίμενε, μην πεις αυτό που θέλεις, περίμενε να δεις πού πάει το πράγμα.

- Αντιλαμβάνεσαι ότι αυτά τα συναισθήματα είναι τα ίδια όταν ήσουν πενήντα πέντε χρονών και όταν ήσουν έξι;
- Στα έξι μου ή κάπου εκεί, παρατηρούσα τα πρόσωπά τους, προσπαθώντας να καταλάβω γιατί το έκαμναν. Δεν ήξερα, δεν καταλάβαινα, ποτέ δε μου είχαν δώσει μια εξήγηση, έλεγαν μόνο ότι το έκαμναν, για να γίνω καλό παιδί. Τα συναισθήματα ήταν της ήττας. Στα πενήντα πέντε μου είχα νικηθεί, γιατί έκανα και πάλι το προσδοκώμενο.
- Ποια είναι η παγίδα που πρέπει να αποφεύγεις, ώστε να διατηρείς τον έλεγχο στη ζωή σου.
- Ποια είναι η παγίδα... ποια είναι η παγίδα... αυτό αδυνατώ πραγματικά να το δω. Να μη βάζω πρώτα τα θέλω των άλλων...
- Ποιο είναι το ηθικό δίδαγμα που βγαίνει από όλα αυτά;
- Να βλέπω πρώτα τι θέλω εγώ και μετά να ικανοποιώ τις ανάγκες των άλλων.
- Πώς η εξάρτηση – παθολογική σου πεποίθηση υπονομεύει την προσπάθειά σου να πετύχεις τους στόχους σου;
- Πιστεύω ότι πρέπει πρώτα να ικανοποιώ τις ανάγκες των άλλων, γιατί έτσι θα μπορώ να έχω καλές σχέσεις με τους άλλους. Έτσι δίνω προτεραιότητα στο να ικανοποιήσω τις ανάγκες των άλλων. Αυτό όμως με αποσπά από τους στόχους και τους σκοπούς μου.
- Πώς αυτές οι παθολογικές πεποιθήσεις συμβάλλουν στα συμπτώματά σου;
- Δίνω προτεραιότητα στα θέλω των άλλων, παρατώ τις δικές μου δουλειές για να ικανοποιήσω τις ανάγκες των άλλων, φορτώνομαι περισσότερο απ' όσο μπορώ, με αποτέλεσμα να έρχεται κάποια στιγμή που δεν αντέχω και ξεσπάω.
- Βλέπεις πώς λειτουργεί αυτός ο φαύλος κύκλος που σου προκαλεί άγχος;
- Ναι.
- Πες μου τον.
- Δίνω προτεραιότητα στα θέλω των άλλων, παρατώ τις δικές μου δουλειές, για να ικανοποιήσω τις ανάγκες των άλλων, φορτώνομαι περισσότερο απ' όσο μπορώ, με αποτέλεσμα να έρχεται κάποια στιγμή που δεν αντέχω και ξεσπάω. Θέλοντας όμως να έχω καλές σχέσεις με τους άλλους, αισθάνομαι τύψεις, τρέχω να επανορθώσω και επανέρχομαι δριμύτερη.
- Αυτό είναι!

Έφυγα από κει και ένιωθα το κεφάλι μου ζαλισμένο. Είχαν βγει κάποια πράγματα με αρκετή δυσκολία και χρειαζόμουν να τα ξανασκεφτώ. Πολύ κοντά στο serenity house είναι το δασάκι της Αγγλικής Σχολής. Άφησα τα πράγματά μου στο αυτοκίνητο και περπάτησα αργά ως εκεί. Είχα ανάγκη από καθαρό αέρα. Ο περίπατος ανάμεσα στα δέντρα θα μου έκαμνε καλό. Περπάτησα άκρη άκρη, στα μονοπάτια που δεν πολυχρησιμοποιούνται και ξανασκεφτήκα όσα μου έρχονταν στο μυαλό.

Παρατήρα! Είχα χάσει πολύ χρόνο και φαιά ουσία προσπαθώντας να αναχαιτίσω τον εαυτό μου από του να πω ή να αντιδράσω άμεσα σε διάφορα πράγματα και όσο έλεγα στον εαυτό μου μη μιλάς, περίμενε, τόσο πιο έντονα έως και βίαια, όταν ένιωθα το άδικο να κυριαρχεί, μου έβγαιναν τα λόγια και κάποτε εκφραζόμουν με λέξεις μη αναμενόμενες να βγουν από το στόμα μου. Αλλά έλεγα αλήθειες και η αλήθεια είναι αυτή που ενοχλεί περισσότερο τις πιο πολλές φορές, πόσο μάλλον αν την πεις επιθετικά ή μη συγκρατημένα ή κυρίως μη διπλωματικά.

Έχοντας χάσει το παιχνίδι πολλές φορές, αλλά και έχοντάς το κερδίσει θεαματικά αρκετές άλλες, αποφάσισα από ένα σημείο και πέρα – και το πέτυχα με πολύ κόπο – ότι θα χειριζόμουν τις καταστάσεις διαφορετικά. Πολλές φορές το πετύχαινα, άλλοτε όμως όχι. Γιατί, όταν με καλούσαν να πω τη γνώμη μου επειδή υπολόγιζαν την άποψή μου, δεν άντεχα να κρατηθώ πίσω, όπως είχα κάνει ως εκείνη τη στιγμή, δάγκωνα το δόλωμα, όπως πολύ σωστά λέει η φρασεολογία του MemGram<sup>®</sup>, και ξεσπούσα ασυγκράτητη. Όλη η μέχρι τότε εγκράτειά μου είχε πάει περίπατο.

Θυμάμαι μια από τις τελευταίες φορές που είχε συμβεί κάτι τέτοιο.

Ήμουν στο Γυμνάσιο Ακροπόλεως, με διευθυντή έναν θεολόγο, που όταν βγήκε στη σύνταξη έγινε παπάς. Ήταν ένας άνθρωπος που εκτιμούσα πολύ και σεβόμουν, γιατί κι εκείνος αγαπούσε και σεβόταν τους ανθρώπους, τους αποδεχόταν όπως ήταν και δεν ήθελε να επιβάλλει τις δικές του αντιλήψεις στους άλλους ούτε τους διέκρινε αναλόγως των πεποιθήσεων ή της συμπεριφοράς τους.

Θαύμασα την απλή, απολύτως ειλικρινή ανοιχτοσύνη της καρδιάς του απέναντι σε μαθητές, καθηγητές και γονείς, με άλλα λόγια απέναντι σε όλους, κάθε λογής ανθρώπους. Ήταν μια από τις τελευταίες συνεδρίες της χρονιάς και συζητιόταν ένα σοβαρό θέμα, στο οποίο, ως συνήθως οι τοποθετήσεις ήταν χλιαρές και ήξεις αφήξεις, αλλά είχα αποφασίσει ότι δε θα μιλούσα.

Είπα μέσα μου ασ' τους να βγάλουν τα κάστανα από τη φωτιά. Γιατί πρέπει να είμαι εγώ εκείνη που θα πρέπει να το κάνω; Το παιχνίδι είχε παιχτεί πολλές φορές κι εγώ είχα βαρεθεί να πετάω αυγά στον τοίχο και μετά να είμαι εκείνη, όπου έστρεφαν τα ξίφη τους, επειδή χρειαζόντουσαν ένα εξιλαστήριο θύμα. Έτσι λοιπόν είχα σιωπήσει σε όλη τη διάρκεια της συνεδρίας.

Όταν όμως η στιγμή έφτασε στο κρίσιμο σημείο των αποφάσεων, ο διευθυντής μου, ίσως μαθημένος να ακούει την άποψή μου, μπορεί και επειδή φοβόταν το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας, γιατί η σιωπηλή πλειοψηφία είχε αποδειχτεί συχνά ύπουλη, και εν μέσω της απόλυτης σιωπής και ενδοσκόπησης πριν την ψηφοφορία, ο διευθυντής μου απευθύνθηκε σε μένα προσωπικά και είπε «κυρία Τενέζη, δεν έχετε πει την άποψή σας.»

Δαγκώθηκα, γέλασα (αμήχανα ή πώς αλλιώς δεν ξέρω) και είπα «κύριε Καλογήρου, είπα να μη μιλήσω, να κρατήσω το στόμα μου κλειστό (και έβαλα το χέρι να κλείσω το στόμα), να βάλω φερμουάρ (και έκανα τη χαρακτηριστική κίνηση), αλλά αφού μου τη ζητάτε, δεν μπορώ παρά να την πω. Και έτσι είπα την άποψή μου προς ανακούφιση του καλού μου διευθυντή και προς θετική έκβαση του αποτελέσματος.

Άλλες φορές βέβαια αυτό γινόταν με τρόπο, που στα μάτια όσων δεν επιθυμούσαν την άποψή μου και προσπαθούσαν να κατευθύνουν το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας προς τη δική τους άδικη πλευρά, με τρόπο λοιπόν που τον θεωρούσαν ενοχλητικό, ιδιαίτερα όταν δεν είχε περάσει το δικό τους.

Αυτό έγινε πολλές φορές, με ανθρώπους που ήθελαν «καθαρή παιδεία», δηλαδή τα σχολεία «αριστοκρατικά», όπου οι «εχούμενοι» γονείς θα μπορούσαν να επεμβαίνουν παντοιοτρόπως, όπως και έκαμναν, επειδή είχαν πρόσβαση στο Υπουργείο Παιδείας ή άλλους πολιτικούς χώρους και παρεπόμενα τη δύναμη να επηρεάσουν την προαγωγή ή μη των καθηγητών κάθε βαθμίδας, την αξιολόγησή τους, τη μετάθεση ή μετακίνησή τους, την εύνοια ή μη των επιθεωρητών και άλλων στελεχών του Υπουργείου προς αυτούς.

Αυτό γινόταν σκανδαλωδώς στο Λύκειο της Ακρόπολης, όπου, όταν πρωτοπήγα, ο τότε διευθυντής δοκίμασε να με αποτρέψει από του να παραμείνω, λέγοντάς μου «ήρθατε στο χειρότερο σχολείο της Λευκωσίας». Απόρησα. Έξω κυκλοφορούσε ότι ήταν «το μικρό Πανεπιστήμιο της Λευκωσίας» και ανταγωνιζόταν το Λύκειο Κύκκου

Α΄, το οποίο «έφερε» επίσης τον ίδιο τίτλο και κατά δεύτερο λόγο το Λύκειο Κύκκου Β΄, από το οποίο είχα περάσει ήδη και ήξερα τα «άπλυτά» του. Τα δυο αυτά λύκεια ουσιαστικά ήταν ένα, το μεν Α΄ αρρένων, γι' αυτό και θεωρούνταν ότι προηγούνταν, το δε Β΄ θηλέων, γι' αυτό και θεωρούνταν ελαφρώς υποδεέστερο, όσο κι αν το διηθύνε η ονομαστή Ουρανία Κοκκίνου<sup>3</sup>.

«Τι εννοείτε;» τον ρώτησα αιφνιδιασμένη. «Εδώ είναι η πιο αριστοκρατική συνοικία της Λευκωσίας», μου είπε. Τρομάρα σας, σκέφτηκα. Ακόμα δεν προλάβετε να απαλλαγείτε από την αποικιοκρατία – και πράγματι η μυρωδιά και η σφραγίδα της ήταν έντονη όταν ήρθα στην Κύπρο, και ακόμα πολλοί τη νοσταλγούσαν, γιατί θεωρούσαν τιμή να υπηρετούν μια Μεγάλη Βρετανία, παρά να είναι υπάλληλοι σε μια μίζερη, νεοσύστατη κυπριακή δημοκρατία. «Εδώ οι γονείς είναι πλούσιοι και τα παιδιά κακομαθημένα», συνέχισε με ένα ύφος, που δεν έκρυβε την περηφάνια του, που αξιώθηκε να διευθύνει ένα «τέτοιο» σχολείο. Ήταν η καταξίωσή του. Με το τέλος του χρόνου θα αφυπηρετούσε και αυτό ήταν η κορύφωση της καριέρας του.

«Με εκπλήττει που αυτό το λέτε εσείς.» «Γιατί; Είναι αλήθεια!» «Μπορεί. Αλλά, αν αυτό το έλεγε ένας οποιοσδήποτε άνθρωπος έξω στο δρόμο, νομίζω ότι ο διευθυντής του, αλλά και κάθε εργαζόμενος σ' αυτό, θα έπρεπε να διορθώσει αυτόν που το είπε και να υπερασπιστεί το σχολείο και τη φήμη του...»

Δε βρήκε τι να απαντήσει. «Αλλά... μην ανησυχείτε», του είπα, «έχω κάνει στην Τεχνική Σχολή και τα έχω βγάλει πέρα μια χαρά. Δε φοβάμαι τις προκλήσεις.» Με άφησε και έφυγα από το γραφείο του χωρίς να με καλωσορίσει ή να μου δώσει οποιαδήποτε συμβουλή ή οδηγία.

Σ' αυτό λοιπόν το σχολείο, που ήταν πράγματι όπως μου το παρέστησε, γίνονταν πολλά. Ων ουκ έστιν αριθμός. Αλλά τι να πεις και τι να αφήσεις!.. Θα πω μόνο μια περίπτωση, ανάλογη με την προηγούμενη, για να φανεί ο δικός μου ρόλος, η δική μου παθολογική πεποίθηση και αντίδραση.

Ο χρόνος πέρασε και ο διευθυντής αντικαστάθηκε από έναν της ίδιας υφής, πεποϊθήσεων, αντιλήψεων, πρακτικών και «πιστεύω». Δε θα μπορούσε άλλωστε να γίνει και διαφορετικά! Δε θα άφηνε ο παρεμβατισμός των γονιών.

Τον πρώτο χρόνο είχαμε ένα μαθητή, γόνο πολύ γνωστής, πλούσιας οικογένειας, που ο πατέρας του ήταν και βουλευτής και αργότερα είχε τοποθετηθεί σε μια υπηρεσία για τους πρόσφυγες, τους εγκλωβισμένους, δε θυμάμαι ακριβώς. Ο μαθητής αυτός είχε ψυχολογικά προβλήματα, τον παρακολουθούσε ψυχολόγος, και οι καθηγητές – με παρότρυνση ή υπόδειξη της διεύθυνσης – για να τον βοηθήσουν, ετοίμαζαν ξεχωριστά, πιο εύκολα, διαγνωστικά δοκίμια ειδικά γι' αυτόν, και τον έβαζαν σ' ένα γραφείο να τα απαντήσει μόνος του, ξεχωριστά από τα άλλα παιδιά.

Παρ' όλα αυτά, τα αποτελέσματά του ήταν χαμηλά κι έτσι στο τέλος της σχολικής χρονιάς ζητήθηκε η επιείκειά μας, για να μπορέσει να πάει στην επόμενη τάξη. Οι καθηγητές το δεχτήκαμε, παρά τις παρατυπίες που γίνονταν, γιατί κανένας

<sup>3</sup> Η Ουρανία Κοκκίνου ήταν παράγοντας της πόλης και του νησιού γενικότερα. Θεολόγος, με σεβαστές απόψεις και καλή ικανότητα στη διοίκηση ενός τόσο μεγάλου σχολείου, είχε υπάρξει αγωνίστρια της Ε.Ο.Κ.Α., στενή συνεργάτις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου του Γ΄ και πρώτου Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, που δημιουργήθηκε με το τέλος του αντιαποικιακού (κατά της Αγγλίας) και ενωτικού (με την Ελλάδα) πολέμου της Ε.Ο.Κ.Α. Είχε τη δύναμη να διατάζει το Υπουργείο (ήμουν στο γραφείο της, είχα πάει για να παρουσιαστώ και την άκουσα να λέει στον υπεύθυνο για τις τοποθετήσεις του Υπουργείου «να τον πάρете αυτόν τον καθηγητή, δεν τον θέλω» και είπε καθαρά το όνομά του, «να μου στείλετε έναν έτσι κι έτσι κι έτσι.» Έδωσε πλήρη περιγραφή, οπότε έφυγε ο καθηγητής που είχε σταλεί από το Υπουργείο και τον αντικατέστησε άλλος κομμένος στο πατρών που είχε υποδείξει η κυρία Κοκκίνου.



κανονισμός δεν επέτρεπε την ξεχωριστή μεταχείριση κάποιου μαθητή, αλλά ενδοσχολικά κρίθηκε ως μέτρο ανθρωπιστικό και έγινε αποδεκτό.

Η σκανδαλώδης όμως παρατυπία ήταν ότι ο μαθητής – οι γονείς του δηλαδή – είχε φέρει πιστοποιητικό παρακολούθησης από ιδιωτικό ψυχολόγο, πράγμα που σε καμιά περίπτωση δεν έπρεπε να γίνεται αποδεκτό. Ο νόμος – και όχι απλός κανονισμός πλέον – έλεγε ότι κανένα πιστοποιητικό δε γίνεται δεκτό – είτε πρόκειται για καθηγητές είτε για μαθητές – από ιδιωτικό γιατρό ή ψυχολόγο, όποιας ειδικότητας, παρά μόνο από κυβερνητικό, ώστε να μην υπάρχει περίπτωση νόθου πιστοποιητικού. Παρ' όλα αυτά και κατά παράβαση του νόμου, οι καθηγητές ψήφισαν, επειδή αυτό επιθυμούσε η διεύθυνση, να περάσει ο μαθητής στην επόμενη τάξη, για ανθρωπιστικούς λόγους. Και ως εδώ καλά.

Ερχόμαστε τώρα την επόμενη χρονιά, η ιδιαίτερη μεταχείριση του μαθητή συνεχίζεται, αλλά πια κανείς δε δίνει σημασία σ' αυτό, όλοι πλέον το θεωρούν δεδομένο, ίσως να έχει βελτιωθεί και λίγο η κατάστασή του, αλλά κανείς δε μας ενημερώνει σχετικά. (Σημειώνω ότι εγώ δεν του έκαμνα μάθημα και δεν ήξερα προσωπικά τον μαθητή.)

Αυτή λοιπόν τη χρονιά έχουμε στο Εμπορικό τμήμα του Σχολείου, που θεωρείται «κατώτερο» και δεύτερης διαλογής, γιατί εκεί πάνε τα παιδιά των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, ένα κορίτσι, που κάθε τόσο φεύγει από την τάξη και πάει να πέσει στους τροχούς των αυτοκινήτων. Το σχολείο αναστατώνεται (ας σημειωθεί ότι βρίσκεται σε κεντρική αρτηρία της πόλης, με πολλή κίνηση και μεγάλο κίνδυνο να βρεθεί κάποιος στους τροχούς κάποιου απρόσεχτου ή βιαστικού οδηγού), οι μαθητές τρέχουν έξω να δουν τι συμβαίνει και γενικά διαταράσσεται η καλή λειτουργία της σχολικής ζωής.

Είναι ένα κορίτσι νόστιμο, που σιγά σιγά μαθαίνουμε για την οικογενειακή της κατάσταση. Ο πατέρας της, αστυνομικός, εγκατέλειψε την οικογένεια, η μητέρα της καθαρίστρια, εργάζεται σε ένα μπαρ (καθαρίζει) και η κοπέλα, μαζί με τη μικρότερη αδελφή της, μένουν με τη γιαγιά. Το παιδί αισθάνεται εγκαταλειμμένο, αλλά, παρ' όλα αυτά μας φαίνεται υπερβολική αντίδραση να θέλει να πεθάνει και στην αρχή νομίζουμε ότι είναι απλή έκκληση βοήθειας και καπρίτσιο της εφηβείας η τόσο θεαματική συμπεριφορά της.

Τελικά όμως, μετά τη δεύτερη ή τρίτη απόπειρά της, νοσηλεύεται στο Νοσοκομείο Λευκωσίας, στην Ψυχιατρική Πτέρυγα. Πριν όμως πάω στη συνέχεια, θα πρέπει να πω ότι η μαθήτριά, παρά τις καταστάσεις που αντιμετώπιζε, ήταν μαθήτριά του δεκαέξι, δεκαεφτά και σε όλη τη διάρκεια της νοσηλείας της δεν έπαψε να διαβάζει (την ενημέρωναν οι συμμαθητές και συμμαθήτριάς της για τα μαθήματα, τα οποία αντέγραφε επιμελώς).

Η εμποριολόγος καθηγήτριά της την επισκεπτόταν σχεδόν καθημερινά και της εξηγούσε τα μαθήματα και κάνα δυο άλλοι καθηγητές την είχαν επισκεφθεί και την είχαν ενθαρρύνει ότι θα τη βοηθούσαν. (Εγώ και πάλι δεν της έκαμνα μάθημα, αλλά την επισκέφθηκα μια φορά.)

Όταν βγήκε από το νοσοκομείο, πήγε πολύ καλά με τα διαγωνίσματα και όλα έδειχναν ότι και στις τελικές εξετάσεις θα πήγαινε το ίδιο ή περίπου το ίδιο καλά. Οπωσδήποτε όμως δεν υπήρχε κίνδυνος να χάσει τη χρονιά. Ήταν στη δεύτερα Λυκείου και του χρόνου θα τέλειωνε το λύκειο. Από κει και πέρα έχει ο Θεός.

Έλα όμως που ο διευθυντής και οι δορυφόροι του δεν ήθελαν να επιτρέψουν καν στο παιδί να δώσει εξετάσεις! Επικαλέστηκαν λοιπόν τις πολλές απουσίες, και ενώ οι αδικαιολόγητες (που ήταν κιάλας αυτές που είχαν γίνει πριν να ξέρουμε τι συνέβαινε)

ήταν λιγότερες από τον αριθμό που προβλέπει ο νόμος, ο διευθυντής και οι συν αυτώ επέμεναν να μη δεχτούμε τα δικαιολογητικά των γιατρών του (δημόσιου) νοσοκομείου, ενώ σε καμιά περίπτωση δεν είχαμε το δικαίωμα να κάνουμε κάτι τέτοιο (να αμφισβητήσουμε δηλαδή ή να απορρίψουμε πιστοποιητικό γιατρού του δημοσίου)!

Το έφερναν από δω, το έφερναν από κει, να πείσουν τους καθηγητές να μη δεχτούν τα πιστοποιητικά, για να μην επιτρέψουν στο παιδί να δώσει τις τελικές του εξετάσεις τον Ιούνιο λόγω απουσιών, ώστε να παραπεμφθεί το Σεπτέμβρη και να υποχρεωθεί έτσι να επανεξετασθεί σε όλα τα μαθήματα, πράγμα που πίστευαν ότι θα αποθάρρυνε το παιδί, δε θα έδινε εξετάσεις, θα έχανε τη χρονιά και θα έφευγε από το σχολείο.

Σημειώτέον ότι τον Ιούνιο δίνουν μόνο τα κύρια μαθήματα του κλάδου που έχει επιλέξει το κάθε παιδί, τέσσερα ή έξι ανάλογα, ενώ το Σεπτέμβρη δίνουν μέχρι και Γυμναστική (γραπτές εξετάσεις) και Τέχνη και Μουσική και Θρησκευτικά, τα πάντα.

### **Σθεναρή αντίσταση**

Όταν λοιπόν αποκάλυψαν τον απώτερο σκοπό τους και επειδή κανένας δε μιλούσε να φέρει αντίρρηση, παρά μόνο ήταν δισταχτικοί στο να πάρουν μέρος σ' ένα τόσο χοντρό παιχνίδι, σηκώθηκα επάνω, τρέμοντας από ιερή αγανάκτηση και ξέχυσα ένα λογύδριο κατά αυτής της στάσης του διευθυντή, των δορυφόρων του, αλλά ακόμη και των ίδιων των καθηγητών, τόσο σαρωτικό, που ούτε εγώ η ίδια δε θυμάμαι τι είπα.

Περίπου όμως είπα τα εξής: «Κύριε Μηνά, πέρσι σ' αυτό το σχολείο είχαμε ένα παιδί, που αντιμετώπιζε τα ίδια περίπου προβλήματα, χωρίς μάλιστα να έχει νοσηλευτεί γι' αυτά. Ήταν παιδί πλούσιας οικογένειας, οι γονείς είχαν λεφτά να ξοδέψουν, ο πατέρας είχε τις επιχειρήσεις του, τη θέση του στη δημόσια ζωή, το πολιτικό του γόητρο, τις διασυνδέσεις του και όλα εκείνα που εξασφάλιζαν και το απόρρητο των ενεργειών μας και την προστασία του παιδιού.

Σας θυμίζω ότι μέχρι και ξεχωριστά γραπτά δοκίμια του ετοιμάζαν οι καθηγητές και τα διαγωνίσματά του τα έκανε μόνος σ' ένα γραφείο με ελάχιστη επιτήρηση (τον άφηναν εκεί μόνο του και πήγαινε ο καθηγητής που του είχε δώσει το διαγώνισμα και έβλεπε πώς τα πήγαινε, αν χρειαζόταν καμιά επεξήγηση – λέγε και βοήθεια – και όταν τελείωνε γύριζε στην τάξη) και παρ' όλα αυτά στο τέλος της χρονιάς χρειάστηκε και πάλι να τον βοηθήσουμε, χαρίζοντάς του μονάδες, για να περάσει τη χρονιά.

Αλλά το κυριότερο είναι ότι δεχτήκαμε πιστοποιητικό μη κυβερνητικού ψυχολόγου, ενάντια στο νόμο και παρ' όλα αυτά δε μίλησα και δεν έφερα αντίρρηση, γιατί πάντα θυμάμαι ένα μεγάλο μάθημα, που πήρα από τον καθηγητή μου των Μαθηματικών, τον κύριο Σακελαρίου, καλή του ώρα, όπου κι αν βρίσκεται, ελπίζω να ζει και να είναι καλά.

Ήμασταν στην τελευταία τάξη του λυκείου και είχε βγει στις αίθουσες μια ταινία, που είχε κάνει θραύση. Ήταν η πρώτη πολιτική ελληνική ταινία και όλοι έλεγαν ότι ήταν πολύ καλή. «Το χόμα βάφτηκε κόκκινο». Εμείς λοιπόν ζητούσαμε από τον καθηγητή μας να μεσολαβήσει στη διεύθυνση, ώστε να μας επιτρέψουν να τη δούμε, γιατί ξέρετε καλά ότι τότε δεν επιτρεπόταν να πηγαίνουμε σινεμά, παρά μόνο αν μας έπαιρνε το σχολείο.

Ο Δάσκαλός μας μάς είπε «να πάτε!» Ορθά κοφτά. «Μα, κύριε, αν πάμε θα μας αποβάλουν και θα μας μειώσουν τη διαγωγή και μετά δε θα μπορούμε να δώσουμε εξετάσεις για το Πανεπιστήμιο.» «Παιδιά μου, παρανομούμε για πράγματα, που είναι όντως παράνομα. Γιατί να μην παρανομήσουμε για πράγματα, που δεν είναι παράνομα;» Βέβαια, εμείς δεν τολμήσαμε να διακυβεύσουμε το μέλλον μας. Η σοφή

κουβέντα όμως του σπουδαίου μας δασκάλου μού έμεινε χαραγμένη και την έχω φάρο και φυλαχτό.

Ερχόμαστε τώρα στην περίπτωση της μαθήτριας που συζητάμε.

Είναι ένα παιδί που δεν έχει πού να σταθεί, πού να στραφεί για βοήθεια και σε ποιον να στηριχτεί. Έχει νοσηλευτεί δυο φορές στο νοσοκομείο και τη δεύτερη φορά πάνω από ένα μήνα. Οι απουσίες της είναι όλες σχεδόν δικαιολογημένες και μάλιστα από μη ιδιωτικό γιατρό, αλλά και έτσι να μην ήτανε, αφού πήγαμε και την είδαμε στο νοσοκομείο.

Και επειδή δεν έχει ποιον να νοιαστεί και ποιον να ενδιαφερθεί, αντί να το στηρίζουμε και να το βοηθήσουμε και να σταθούμε δίπλα του με κάθε ειλικρίνεια και με όλες μας τις δυνάμεις, ερχόμαστε εμείς ίσα ίσα να δώσουμε το τελειωτικό χτύπημα σ' αυτό το παιδί; Αυτός είναι ο ανθρωπισμός μας; Δύο μέτρα και πέντε σταθμά;»

Είπα και κάθισα. Είχα ανάψει. Ησυχία στο ακροατήριο. Περίμεναν όλοι αντιδράσεις. «Η περίπτωση δεν είναι η ίδια», είπε ενοχλημένος ο διευθυντής, «αυτό το κορίτσι παίρνει ναρκωτικά.» Αυτό ήταν! Ειπώθηκε η τσιγκλιστική λέξη. Τι με θέλεις εμένα! Είχα πάντα μια ιδιαίτερη ευαισθησία στο θέμα αυτό. Με άγγιζε, θαρρείς και ήταν προσωπική μου υπόθεση. Πονούσα για τους νέους, που έβαζαν μέσα τους το θάνατο και μου 'ρχόταν να τους πω, γιατί το κάνεις αυτό, δε λυπάσαι τη ζωή σου; Λυπόμουν αφόρητα για παιδιά που δεν τα γνώριζα, πόσο μάλλον τώρα!

Σηκώθηκα ξανά εξαγριωμένη αυτή τη φορά. «Α, γι' αυτό θέλετε να το ρίξετε στον γκρεμό; Αντί να το βοηθήσετε να περάσει τις εξετάσεις, να περάσει τη χρονιά και να το βοηθήσετε σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες να απεξαρτηθεί, αν έχει προλάβει να εξαρτηθεί και να συνεχίσει να βγάλει το σχολείο και να φροντίσετε και για την περαιτέρω αποκατάστασή του, το σπρώχνετε να πέσει από τον γκρεμό;»

Αν μου βάλατε αφρούς στο στόμα, δεν έχετε άδικο. Έβραζα. Κάθισα κάτω και τα μάτια μου είχαν σκοτεινιάσει. Τα αυτιά μου βούιζαν.

«Πρέπει να προφυλάξουμε τα άλλα παιδιά...» ζήτησε να διακιολογηθεί η δορυφόρος υποδιευθύντρια, με ένα ύφος γλυκερά μελιστάλαχτο, αλλά και απολογητικό ταυτόχρονα. Ο άλλος δορυφόρος σιωπούσε.

«Πρέπει να ψηφίσουμε», είπε ο διευθυντής, νιώθοντας ότι το παιχνίδι θα χανόταν, αν συνεχιζόταν η συζήτηση. Είχε ακόμα ελπίδες. Η ψηφοφορία ήταν συντριπτική υπέρ του παιδιού. Η ήττα του πολύ βαριά, για να την ανεχτεί.

### **Παίρνω πόδι απ' το σχολείο**

Τον επόμενο χρόνο πήρα παπούτσι από το σχολείο. Όταν παρουσιάστηκα στην Επιτροπή του Υπουργείου Παιδείας να ζητήσω το λόγο, κανείς δεν είχε να μου δώσει κάποια εξήγηση. Οι συνδικαλιστές δεν είχαν ιδέα, οι επιθεωρητές είχαν μόνο καλά λόγια να πουν και ο εκπρόσωπος του Υπουργείου έκανε πως δεν ήξερε τίποτα. «Ελα αύριο στο γραφείο μου, να ερευνήσω την υπόθεση και να σου πω.»

Την άλλη μέρα με δέχτηκε ο ίδιος ο Διευθυντής Εκπαίδευσης, ο οποίος είχε υπάρξει και επιθεωρητής μου. Έφυγε από την καρέκλα του γραφείου του, ήρθε και κάθισε κοντά μου, στη διπλανή πολυθρόνα. Έσκυψε προς το μέρος μου και μου είπε μαλακά. «Αναστασία, για σένα το κάμνω. Ο Μηνάς είναι εκδικητικός άνθρωπος. Θα σε κυνηγήσει.» «Δε φοβάμαι», του είπα, «έχω τους επιθεωρητές μου.»

Και πράγματι εκείνη τη χρονιά ο επιθεωρητής μου, χωρίς να δείχνει καμιά εύνοια, δήλωνε έμμεσα την εκτίμησή του, ζητώντας να με δει και όταν δε θα με επιθεωρούσε, για να μιλήσουμε για διάφορα θέματα παιδείας. Ζητούσε τη γνώμη μου

και χαιρόταν που οι απόψεις μου συμφωνούσαν ή και ενίσχυαν τις δικές του, γιατί εκείνο τον καιρό επανεξετάζονταν θέματα, που προκαλούσαν μεγάλη αναστάτωση, λόγω των αντικρουόμενων τοποθετήσεων και απόψεων.

«Άκου με. Ξέρω τι λέω», μου είπε ο Διευθυντής Εκπαίδευσης κουνώντας βεβαιωτικά το κεφάλι του. «Θέλουμε ηρεμία στα σχολεία.» Φαινόταν να αποδίδει τη μισή ευθύνη σε μένα. Αργότερα έμαθα ότι σε ένα δείπνο κάπου στην Αθήνα, όπου βρισκόταν και η φίλη που μου μετέφερε την κουβέντα, είχε πει «η κυρία Τενέζη έχει δίκαιο, αλλά χάνει το δίκαιό της με τον τρόπο που το διεκδικεί». Κατόπιν τούτου, έφυγα από εκείνο το σχολείο για το... καλό μου!

### **Το κορίτσι σώζεται**

Ο περίπατός μου στο δασάκι της Αγγλικής Σχολής είχε τελειώσει.

Βρισκόμουν προς το έβγα του πάρκου. Είχα διασχίσει όλες τις απόμερες, πιο πυκνοφυτεμένες και γι' αυτό πιο δροσερές και αναζωογονητικές γωνιές. Ζήτησα νοερά την άδεια από ένα δέντρο να το αγκαλιάσω. Το αγκάλιασα. Ένιωθα τους χυμούς και τη ζεστασιά του. Συνήθως, όταν είμαστε «πονεμένοι», θέλουμε κάποιος να μας αγκαλιάσει. Τώρα όμως ένιωθα ευγνωμοσύνη και την ίδια ανακούφιση και προστασία, σαν να με είχαν αγκαλιάσει. Ευχαρίστησα το δέντρο και προχώρησα αργά στις όμορφες γειτονιές με το πράσινο και τα λουλούδια.

Μπήκα στο αυτοκίνητο, αλλά οι σκέψεις μου συνεχίστηκαν.

Την επόμενη χρονιά, στο νέο μου σχολείο, που ήταν το γειτονικό και ισότιμο Γυμνάσιο Ακροπόλεως, πρώην οικοτροφείο της Αγγλικής Σχολής, ένα ωραίο, πετρόχτιστο χτίριο, σε σχήμα Π, με καμάρες, εσωτερική αυλή με φοινικίες και περιστοιχισμένο με ευκαλύπτους. Καθόμασταν στη στοά κάτω από τις καμάρες, γιατί ακόμα ο Σεπτέμβρης ήταν ζεστός, δεν είχε παρέλθει το καλοκαίρι, και κάμναμε τις εγγραφές των παιδιών στο ύπαιθρο.

Ήρθε μία κυρία μεσόκοπη, μάλλον κοντόχοντρη, να εγγράψει το παιδί της. Παίρνοντας τα στοιχεία της, κατάλαβα ότι ήταν η μητέρα της μαθήτριάς, που παραλίγο να καταδικάζαμε πέρσι. Τη ρώτησα, το επιβεβαίωσε. «Τι κάνει;» τη ρώτησα χαρούμενη που θα μπορούσα να έχω νέα του παιδιού. «Πολύ καλά», μου είπε πολύ ικανοποιημένη. «Πέρασε τις εξετάσεις της και τώρα δουλεύει σ' ένα φούρνο, στο ταμείο, μέχρι να ανοίξουν τα σχολεία.»

Ενάμιση χρόνο μετά έμαθα ότι είχε τελειώσει το λύκειο, εργαζόταν στην ίδια δουλειά, είχε αρραβωνιαστεί ένα νέο και δεν είχε καμιά σχέση με τα ναρκωτικά.

Όμως, τώρα το ζητούμενο ήταν να δω τι γινόταν με μένα. Πώς δάγκωνα το δόλωμα προσπαθώντας να συγκρατηθώ και υποκύπτοντας στην επιταγή «παρατήρα» και στη συνέχεια ξεσπούσα ασυγκράτητη, με αποτέλεσμα «να χάνω το δίκιο μου», να πληρώνω και ουσιαστικά να προκαλώ τα χτυπήματα!

Μπήκα στο σπίτι, έκλεισα τα παντζούρια, είχα ανάγκη από περισυλλογή. Όλα αυτά δεν ήταν εύκολα ούτε να τα δω ούτε να τα επαναβιώσω ούτε πολύ περισσότερο να τα ξεκαθαρίσω. Όμως ο δρόμος είχε χαραχτεί. Να δούμε τι θα έφερνε η επόμενη μέρα.